

اهمیت، اهداف و مبانی جهاد دفاعی از منظر فقه امامیه

امیر ملا محمد علی^۱

چکیده

در عصر حاضر، مسلمانان و سرزمین آنان مورد تهاجم و تاخت و تاز دشمنان اسلام و استکبار جهانی قرار گرفته است. قرآن کریم سلطه‌ی کفار بر مسلمین را نفی کرده، و دفاع در مقابل متجاوز و مهاجم را امری واجب دانسته است. با توجه به وضعیتی که جهان اسلام در حال حاضر با آن مواجه است، آشنایی مردم مسلمان، به ویژه نسل جوان با فریضه‌ی دفاع و احکام مربوط به آن ضروری است. لذا در این مقاله بعد از بیان اهمیت دفاع، مبانی مشروعیت آن تبیین، و به اهداف آن و اوصاف مدافعان اشاره شده است. اصل دفاع در مقابل متجاوز، امری بدیهی، عقلی و فطری بوده و آیات و روایات زیادی بر وجوب آن دلالت دارد. فقهای اسلام به ویژه امامیه متفقند بر اینکه اگر مسلمانان و بلاد اسلامی مورد تهاجم و تجاوز دشمنان قرار گرفت، بر همه‌ی آنان واجب است با هر وسیله‌ی ممکن و با جان و مال خویش از آن دفاع کنند و این دفاع، مشروط به شرط یا شرایط خاصی نیست.

کلید واژگان: مشروعیت دفاع، جهاد دفاعی، دفاع جمعی، دفاع از اسلام.

مقدمه

مسأله‌ی دفاع و کسب آمادگی دفاعی، در فطرت انسان به ودیعت نهاده شده و ما آن را در هر فرد و اجتماع انسانی مشاهده می‌کنیم. با این تفاوت که در انسان به دلیل داشتن قوه‌ی تعقل، امر دفاع و آمادگی برای آن از انعطاف، تنوع و پیچیدگی خاصی برخوردار است؛ زیرا گستره‌ی دشمنی با او بسیار وسیع، متنوع و پیچیده است و خطرات فراوانی او را تهدید می‌کند.

بر این اساس این پرسش‌ها پیش می‌آید: از منظر دین اسلام که کامل‌ترین برنامه‌ی زندگی و سعادت انسان را در بر دارد، دفاع چیست، اهمیت، مبادی و اهداف آن کدام است، چه حکمی دارد و چگونه صورت می‌گیرد؟ این نوشتار در راستای پاسخ فقهای امامیه به پرسش‌های یادشده، به رشته‌ی تحریر در آمده است.

اقسام و ویژگی‌های دفاع

دفاع از دیدگاه اسلام، اغلب بر دو نوع است: یک نوع آن، دفاع شخص از نفس و جان خود است که در فقه شیعه در کتاب حدود مورد بحث قرار گرفته. و نوع دیگر آن، دفاع از کیان اسلام و بلاد اسلامی است که در قالب جهاد دفاعی در کتاب جهاد و دفاع بحث می‌شود. در این مقاله مراد از دفاع، جهاد دفاعی است که به آن دفاع جمعی نیز می‌گویند. جهاد دفاعی دو خصوصیت دارد: ۱- از لحاظ جغرافیایی در درون دارالاسلام و در شرایط حضور مهاجمان در جامعه‌ی اسلامی شکل می‌گیرد. ۲- منحصرأ محدود به موقعیتی است که غیر مسلمانان و کفار قصد تعطیل اسلام و مسخ هویت اسلامی از حیث تعطیلی شریعت و شعائر دینی مسلمین را دارند. دین مبین اسلام که دینی فطری است، در مورد دفاع و در پاسخ به این نیاز فطری افراد و جامعه اسلامی، مراعات دو دستورالعمل زیر را بر پیروان خویش لازم دانسته است:

۱- دستور ایجاد آمادگی دفاعی

در این دستورالعمل، اسلام به پیروان خود فرمان می‌دهد که از نظر توانائی‌های دفاعی در زمینه‌های گوناگون، آنچنان خود را مستعد و آماده سازند که دشمن حتی فکر تجاوز را به ذهن خویش راه ندهد. مهم‌ترین آیه در زمینه‌ی آمادگی دفاعی آیه ذیل می‌باشد:

«وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخِرِينَ مَنِ دُونِهِمْ لِاتَّعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ» (انفال، ۶۰) و شمالی مومنان! در مقام مبارزه با دشمنان، خود را مهیا و آماده کنید و تا آن حدکه بتوانید از آذوقه و تسلیحات و آلات جنگی و اسبان سواری برای تهدید و تخویف دشمنان خدا و دشمنان خودتان کاملاً فراهم سازید و بر قوم دیگری که شما بر دشمنی آنها مطلع نیستید (مراد منافقان هستند) و خدا به مکر و دشمنی آنها آگاه است نیز مهیا باشید.

۲- دستور دفاع

اسلام برای دفاع شخصی و جمعی به هنگام تهاجم دشمن، دستورالعمل دارد. اگر کسی اراده‌ی قتل، گرفتن مال و یا هتک حرمت و ناموس مسلمانان را داشته باشد و یا دشمن به کیان جامعه‌ی اسلامی هجوم آورد، دفاع لازم است. اسلام این اقدام را از اقسام جهاد شمرده و آن را واجب دانسته است.

سیره‌ی عملی پیامبر اکرم (ص) و پیشوایان بزرگ اسلام نشان می‌دهد که آنان برای مقابله با دشمن، از هیچ فرصتی غفلت نمی‌کردند و همواره در جهت حفظ و بالا بردن میزان آمادگی دفاعی رزمندگان و سپاه اسلام تلاش می‌کردند.

مسلمانان چه فردی و چه جمعی همانند دیگران این حق را دارند که در صورت تهاجم دشمن، از دین، ناموس و موجودیت خویش در هر شرایطی دفاع نموده و اعتراض به چنین حقی از سوی هر کس که باشد، بسیار نابخردانه است.

اهمیت و فلسفه دفاع

خداوند در قرآن در رابطه با اهمیت و فلسفه دفاع می‌فرماید: «وَلَوْ لَادَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ» (بقره، ۲۵۱) و اگر خداوند برخی از مردم را در مقابل بعضی دیگر

بر نمی‌انگیخت (و دفع شر بعضی از مردم را با برخی دیگر نمی‌کرد)، فساد روی زمین را فرا می‌گرفت. در آیه‌ای دیگر نیز به این مطلب اشاره کرده و می‌فرماید: «وَلَوْ لَادْفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهْدَمَتْ صَوَامِعُ وَبِيعَ وَصَلَوَاتُ وَ مَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا» (حج، ۴۰) اگر خداوند اجازه و رخصت جنگ و دفاع را ندهد و دفع شر بعضی از مردم را به بعضی دیگر نکند، همانا صومعه‌ها، کلیساها، کنیسه‌ها و مساجدی که در آن نماز و ذکر خدا بسیار می‌شود، همه خراب و ویران می‌شد.

بدیهی است که اگر مؤمنان حق طلب و خدا پرست از پایگاه‌های دینی و کیان خویش دفاع نکنند، کفار و مترفین و در یک کلام جبهه‌ی ضد خدا، با انهدام شعائر و پایگاه‌های مذهبی و نابود کردن حق طلبان، حاکمان بلامنازع زمین خواهند شد. کفار چون طبیعتی مفسد و تبه‌کار دارند، سراسر زمین را از فساد و تباهی پر خواهند کرد؛ ولی خداوند با بسیج جبهه‌ی ایمان، چنین مجالی را به آنان نخواهد داد. بنابراین یکی از دلایل اهمیّت و فلسفه‌ی دفاع، قطع مفاصد در روی زمین است.

علامه طباطبائی^(۵) در ذیل آیات مذکور می‌گوید:

اگر دفاع و جنگ سبب عدم فساد زمین و آبادانی آن می‌شود، از این جهت است که به وسیله‌ی دفاع و جنگ حقوق اجتماعی و حیاتی قومی که تاکنون به دست مستکبرین پایمال شده بود، احیاء می‌شود (المیزان، ۲، ۳۰۶).

روایات زیادی نیز از ائمه‌ی معصومین^(ع) بر اهمیّت جهاد دفاعی نقل شده که به چند نمونه‌ی آن اشاره می‌شود:

پیامبر اکرم^(ص) می‌فرماید: «لِلجَنَّةِ بَابٌ يُقَالُ لَهُ بَابُ الْمُجَاهِدِينَ يَمْضُونَ إِلَيْهِ وَإِذَا هُوَ مَفْتُوحٌ وَ هُمْ مُتَقَلِّدُونَ بِسُيُوفِهِمْ وَ الْجَمْعُ فِي الْمَوْقِفِ وَالْمَلَائِكَةُ تُرَحِّبُ بِهِمْ» (حرّ عاملی، ۱۱، ۵) بهشت در مخصوصی دارد که به باب مجاهدین معروف است. مجاهدان به سوی آن در، حرکت می‌کنند، در حالی که شمشیرهای خود بر دوش دارند، ناگهان این در به روی آنها گشوده می‌شود و فرشتگان به آنان خوش آمد می‌گویند. در حالی که هنوز مردمان دیگر در صحنه‌ی محشر منتظر حساب هستند. این پاداش به مجاهدان، دلالت بر

اهمیت جهاد و دفاع دارد.

علی^(ع) در نهج البلاغه می‌فرماید: «فإنَّ الجهادَ بابٌ من أبوابِ الجنةِ فَتَحَهُ اللهُ لِخاصَّةِ أولیائِهِ، وَهُوَ لباسُ التَّقوی وَ دِرْعُ اللهِ الحَیْنَةَ وَ جُنَّتُهُ الوَثِیقَةَ» (خطبه ۲۷) جهاد در راه خدا دری از درهای بهشت است که خدا آن را به روی دوستان مخصوص خود گشوده است. جهاد، لباس تقوا و زرهی محکم و سپر مطمئن خداوند است. و همین طور می‌فرماید: فَرَضَ اللهُ الجِهَادَ عِزًّا لِلإِسْلَامِ (همان، حکمت ۲۵۲) خداوند جهاد را برای عزت اسلام واجب کرده است. امام خمینی^(ره) در مورد اهمیت دفاع می‌فرماید:

دفاع پرورش دهنده‌ی جوهر انسانیت و مایه‌ی بروز شجاعت در انسان است. جنگ خیلی خوب است از یک جهت و آن این است که شجاعتی را که در باطن انسان است، بروز می‌دهد و تحرک برای انسان حاصل می‌شود، انسان از آن خمودی بیرون می‌آید (صحیفه نور، ۱۳، ۱۰۸-۱۰۷). ایشان در جای دیگر می‌فرماید: من خون و جان ناقابل خویش را برای ادای واجب حق و فریضه‌ی دفاع از مسلمانان آماده نموده‌ام و در انتظار فوز عظیم شهادت‌م (همان، ۱۱۳، ۲۰).

با توجه به مطالب فوق، اهمیت و فلسفه‌ی دفاع به طور خلاصه عبارت است از:

- ۱- جلوگیری از فساد جامعه‌ی انسانی و نابودی شعائر دینی؛
- ۲- تقویت جوهره‌ی انسانیت و آبدیده کردن روح انسان در مقابل حوادث و مشکلات؛
- ۳- بروز و ظهور عنصر شجاعت و مقاومت در انسان مؤمن و رفع رخوت‌ها و سستی‌ها؛
- ۴- رفع موانع از مسیر تکامل و رشد جامعه‌ی انسانی و اسلامی و قطع طمع دشمنان از حمله و تجاوز به کشورهای مقاوم و آماده دفاع.

مبانی مشروعیت دفاع

ادله‌ی اربعه (کتاب، عقل، سنت و اجماع) دلالت بر مشروعیت و وجوب دفاع دارد.

۱- عقلی و فطری بودن دفاع

دفاع انسان‌ها از جان، مال، ناموس، دین و کشورشان یک مسأله‌ی عقلی، فطری و طبیعی

است. علامه طباطبائی^(۵) در این رابطه می‌فرماید:

دفاع مردم از منافع حیاتی خود، و حفظ استقامت وضع زندگی، سنتی است فطری، که در بین مردم جریان دارد؛ هر چند که این سنت فطری هم منتهی به خداوند متعال می‌شود. اوست که آدمی را به چنین روشی هدایت کرده؛ چون می‌بینیم که انسان را مانند سایر موجودات مجهز به جهاز و ادوات دفاع نموده، تا به آسانی بتواند دشمن مزاحم حقتش را دفع کند. و نیز او را مجهز به فکر کرده، تا با آن، به فکر درست کردن وسایل دفع، و سلاح‌های دفاعی بیفتد، تا از خودش و هر شائی از شوون زندگیش، که مایه‌ی حیات و یا تکمیل حیات، و تمامیت سعادت اوست، دفاع کند. چیزی که هست، دفاع یا جهاد آخرین وسیله‌ی دفاع است، وقتی به آن متوسل می‌شوند که راه‌های دیگر به نتیجه نرسد (المیزان، ۱۴، ۳۸۵).

امام خمینی^(۵) در این رابطه می‌فرماید:

دفاع یک مسأله‌ی عقلی است، یک مسأله‌ای است که حتی حیوانات هم اصلاً وقتی بخواهند حمله کنند دفاع می‌کنند. دفاع یک مسأله‌ی طبیعی است (صحیفه نور، ۱۶، ۱۹۳).
همچنین ایشان می‌فرماید:

احدی از علمای اسلام نیست که بگوید دفاع در اسلام نیست. دفاع هیچ احتیاج به یک ولی ندارد. هیچ احتیاج به یک امامی ندارد. تمام مسلمین اگر یک وقت بنا شد به آنها حمله شود، خودشان باید دفاع کنند. مستقلاً در این امر و حکم عقلشان این است که از کشور خودشان، از ناموس خودشان و از مال خودشان دفاع کنند» (همان، ۱۹، ۱۳۷).

۲- آیات قرآن

در قرآن آیات زیادی وجود دارد که به جهاد دفاعی و دفاع جمعی اشاره می‌کند. ولی ما در اینجا بعضی از آنها را به عنوان نمونه بیان می‌کنیم:

الف: «وَ قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَاقَاتِلُونَكُمْ وَ لَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ»

(بقره، ۱۹۰) در راه خدا با کسانی که با شما می‌جنگند، نبرد کنید و از حد تجاوز نکنید که

خداوند متجاوزین را دوست نمی‌دارد.

قرآن در این آیه دستور مقاتله و مبارزه با کسانی که دست به نبرد می‌زنند و شمشیر به روی مسلمانان می‌کشند، صادر کرده و به آنان اجازه داده است که برای خاموش ساختن دشمنان، دست به اسلحه بزنند و از هر گونه وسایل دفاعی استفاده کنند (تفسیر نمونه، ۲، ۹).

علامه طباطبائی^(۵) در تفسیر آیه‌ی مذکور می‌فرماید:

قتال به معنای آن است که شخصی قصد کشتن کسی کند، که او قصد کشتن وی را دارد و در راه خدا بودن این عمل به این است که غرض تصمیم گیرنده، اقامه‌ی دین و اعلا‌ی کلمه‌ی توحید باشد که چنین قتالی عبادت است که باید با نیت انجام شود، و آن نیت عبارت است از رضای خدا و تقرب به او، نه استیلا بر اموال مردم و ناموس آنان. پس قتال در اسلام جنبه‌ی دفاع دارد. اسلام می‌خواهد به وسیله‌ی قتال با کفار، از حق قانونی انسان‌ها دفاع کند، حتی که فطرت سلیم هر انسانی آن را برای انسانیت قائل است (المیزان، ۲، ۶۱).

ب: «أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِنَاهِهِمْ ظُلْمًا وَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ». خداوند به کسانی که جنگ از طرف دشمنان بر آنها تحمیل شده، اجازه‌ی جهاد دفاعی را داده است؛ چرا که آنها مورد ستم قرار گرفته‌اند و خداوند قدرت بر یاری کردن آنها را دارد. در آیه‌ی مذکور اجازه و اذن جهاد دفاعی به مسلمانان علیه دشمن مهاجم و ستمگر داده شده است. پیکار با دشمن مهاجم و ستم پیشه حق مشروع ستمدیدگان است. دو آیه‌ی مذکور اگر چه در واقعیه‌ی جنگ بدر نازل شده است، ولی اطلاق دارد و شامل همه‌ی مواردی می‌شود که مسلمانان مورد تجاوز دشمن قرار می‌گیرند (ج ۲، ۳۹).

به عقیده‌ی بعضی آیه‌ی اول، نخستین آیه‌ی جهاد است و به عقیده‌ی بعضی دیگر آیه‌ی دوم، نخستین آیه‌ی جهاد است. گر چه جمعی از محققان، جهاد اسلامی را به دو بخش تقسیم می‌کنند: جهاد ابتدایی، و جهاد دفاعی، ولی در واقع حتی جهاد ابتدایی هم یک نوع جهاد دفاعی است، زیرا دشمنان اسلام بودند که مسلمانان را مجبور به هجرت و

ترک خانه و کاشانه‌ی خود کردند، بدون آنکه مسلمانان گناهی داشته باشند. اگر جرمی هم داشتند، آن چیزی جز اعتقاد به توحید و یگانگی خدا نبود؛ مسلمانان برای در هم شکستن تهاجم دشمن با آنها مبارزه می‌کردند. و تعبیر «فی سبیل الله» در آیه‌ی اول نشان می‌دهد که حتی دفاع اسلامی نیز برای خدا و بر محور معیارهای الهی است، نه برای هوا و هوس و جاه طلبی. البته مفهوم جهاد دفاعی و دفاع جمعی این نیست که انسان بنشیند تا بر او هجوم برند بلکه باید در مقابل تحرکات دشمن حساسیت به خرج دهد و آمادگی رزمی را به خصوص در شرایط حساس حفظ کند و قبل از غافلگیر شدن ضربه را بر دشمن توطئه‌گر وارد سازد (مکارم شیرازی، پیام قرآن، ۱۰، ۳۵۹-۳۵۴).

۳- روایات

احادیث و روایات فراوانی در مورد جهاد دفاعی وجود دارد و ما در اینجا به بعضی از آنها اشاره خواهیم کرد:

الف: رسول اکرم (ص) می‌فرماید: الخیرُ کَلَّةُ فی السَّیْفِ و تحتَ ظلِّ السَّیْفِ و لا یقیمُ الناسَ الاَّ السَّیْفُ و السَّیْفُ مَقَالِیدُ الْجَنَّةِ و النَّارِ (حرّعاملی، ۱۱، ۵). همه‌ی خوبی‌ها در شمشیر و زیر سایه‌ی شمشیر است، قوام جامعه بر شمشیر تکیه دارد و شمشیرها کلید بهشت و دوزخند.

روایت یاد شده از جهت سند صحیح و مسند است. شمشیر مظهر جهاد دفاعی است. ثبات و استحکام جامعه به قدرت دفاعی آن جامعه بستگی دارد. البته توان دفاعی جامعه باید در راه خدا و اعتلای کلمه‌ی حق باشد.

ب: علی (ع) می‌فرماید: «اللَّهِ اللهُ فی الْجِهَادِ بِأَمْوَالِکُمْ وَ أَنْفُسِکُمْ وَ أَسْنَتِکُمْ فی سَبِیلِ اللهِ» (نهج البلاغه، نامه ۴۷) خدا را، خدا را، در باره‌ی جهاد با اموال و جان‌ها و زبان‌های خویش در راه خدا.

ج: در روایتی دیگر علی (ع) می‌فرماید: «إِنَّ اللهَ فَرَضَ الْجِهَادَ وَ عَظَّمَهُ وَ جَعَلَ نَصْرَهُ وَ نَاصِرَهُ وَ اللهُ مَا صَلَّحَتْ دُنْیَا وَ لَا دِینُ إِلَّا بِهِ» (فروع کافی، ۵، ۸) خداوند جهاد را واجب گردانید و آن را بزرگ داشت و مایه‌ی پیروزی و یاور خودش قرار داد. به خدا سوگند

کار دنیا و دین جز با جهاد درست نمی‌شود.

این روایت از نظر سند، ضعیف و مرفوع است ولی با توجه به اینکه روایت اول صحیح و مسند بود این روایت را به عنوان شاهد آوردیم. در این روایت علی^(ع) اصلاح دنیا و دین را منحصر در توجه به جهاد دفاعی و به کارگیری و عمل به آن کرده است پس بی‌توجهی و رخوت و سستی نسبت به این فریضه‌ی مهمّ موجب می‌شود مفسدان و مستکبران در روی زمین فساد کنند.

۴- اجماع فقهای اسلام

تقریباً همه‌ی فقهای اسلام اتفاق نظر دارند و معتقدند که دفاع، از اقسام جهاد است و آیات و روایات جهاد ابتدایی شامل دفاع نیز می‌شود. حتی بعضی از فقها می‌گویند، جهاد ابتدایی هم در واقع یک نوع جهاد دفاعی است (مکارم شیرازی، پیشین، ۳۵۴) البته اکثر قریب به اتفاق فقهای شیعه، تقسیم بندی جهاد به دو نوع «ابتدایی» و «دفاعی» را مانند اهل سنت پذیرفته‌اند، اما برخلاف اهل سنت، جهاد ابتدایی و به تعبیری دیگر، جهاد اصلی را مشروط بر امر امام معصوم مبسوط‌الید دانسته‌اند. اکنون نظر بعضی از فقها را در مورد دفاع بیان می‌کنیم:

الف: شیخ طوسی^(۵) در باره‌ی دفاع می‌گوید: ... إِنْ يَدْهَمُ الْمُسْلِمِينَ أَمْرٌ يُخَافُ مَعَهُ عَلَى بَيْضَةِ الْإِسْلَامِ وَيُخْشَى بَوَاقِعَهُ أَوْ يُخَافُ عَلَى قَوْمٍ مِنْهُمْ فَإِنَّهُ يَجِبُ دِفَاعُهُمْ وَ يَقْصِدُ بِهِ الدَّفْعَ عَنِ النَّفْسِ وَ الْإِسْلَامِ وَ الْمُؤْمِنِينَ «(المبسوط، جزء ۲، ۸) اگر دشمنان به مسلمین هجوم آورند به طوری که اساس اسلام به خطر افتد و خوف نابودی اسلام برود یا بیم نابودی طایفه‌ای از مسلمانان برود، در این صورت بر آنها واجب است، از آن دفاع کنند و قصدشان از دفاع، راندن دشمن از خود و اسلام و مومنین باشد. محقق حلی نیز تقریباً مشابه نظر شیخ طوسی^(۵) را بیان کرده است (المختصر النافع، ۱۸۵).

ب: علامه حلی در این رابطه می‌فرماید: آنگاه که دشمنان به مسلمین هجوم آورند، العیاذ بالله دشمنی باشد که از تهاجم او بیم نابودی اسلام برود، در این صورت بر هر مسلمانی واجب است که بپا خیزد و بر دشمن یورش برد و او را سر جای خود بنشانند»

(تذکره الفقها: ج ۲، ۳۰۰)؛ تفاوتی ندارد که آن کسی که مسلمانان را در این قیام مقدس رهبری می‌کند، انسان شایسته‌ای باشد یا فرد گناهگار فاسقی؛ شایسته یا فاسق بودن رهبری مسلمین در این قیام، در ضرورت دفاع تغییری ایجاد نمی‌کند. زیرا دفع چنین خطر عظیمی که به جهان اسلام روی آورده است، جز با اتخاذ این روش ممکن نیست. پس اگر شرایط چنین بود که فرماندهی مسلمانان هم فرد نالایقی بود، به آن دفاع واجب، باید اقدام کرد.

ج: شهید ثانی^(ه) یکی از اقسام جهاد را، جهاد با کفاری می‌داند که بر مسلمین هجوم آورده‌اند به طوری که خوف غلبه‌ی آنها بر بلاد مسلمین یا گرفتن اموالشان و مانند آن (مثل لطمه زدن به عظمت اسلام و حیثیت و آبروی مسلمانان) می‌رود (الروضة البهیة، ۲، ۳۷۹) با این که خیلی از فقها، مبارزه‌ی مسلمین در حالت مذکور را تعبیر به جهاد نمی‌کنند و آن را دفاع می‌نامند، ولی شهید ثانی^(ه) چنین دفاعی را قسمی از جهاد می‌داند و آن را واجب هم دانسته و مشروط به اذن امام یا نایب او هم نمی‌داند. عبارت ایشان چنین است: «و انما يجب الجهاد... او هجوم عدو علی المسلمین یخشی منه علی بیضة الاسلام و هی اصله و مجتمعه فیجب حینئذ بغیر اذن الامام أو نائبه... فیجب الدفع علی القادر، سواء الذکر و الانثی، والسلیم و الاعمی، و المریض و العبد و غیرهم» (همان، ۳۸۳-۳۸۱) در صورت هجوم دشمن بر مسلمانان به شکلی که اساس اسلام و جامعه‌ی اسلامی به خطر افتد، جهاد بر آنان واجب است و نیازی به اجازه‌ی امام^(ه) یا جانشین ایشان نیست و بر هر کسی که توانایی دارد، این دفاع واجب است و فرقی نمی‌کند که جهادگر یا دفاع کننده مرد باشد یا زن، سالم باشد یا نابینا، مریض باشد یا بنده، و غیر اینها. پس ملاک وجوب مشارکت در جهاد و دفاع در وضعیت مذکور داشتن توانایی است و شرط دیگری ندارد.

شهید ثانی^(ه) صرف دفاع را در موردی به کار می‌برد که طایفه‌ای از مسلمانان بر طایفه‌ای دیگر یورش ببرد. در این صورت مسلمانانی که مورد هجوم قرار گرفته‌اند واجب است از خودشان دفاع کنند و اگر عاجز از دفاع بودند، بر دیگر مسلمانان واجب است از آنها

حمایت کنند (همان، ۳۸۲).

د: قطب راوندی نیز جهاد را در صورت یورش دشمن به مسلمانان واجب می‌داند؛ هر چند که امام عادل هم وجود نداشته باشد. منتهی مجاهدین باید قصدشان دفاع از خود، اسلام و مسلمین باشد (سلسلة الینابیع الفقهیه، ۹، ۱۱۳).

ه: صاحب جواهر درباره‌ی دفاع به نکته‌ی ظریف و مهمی اشاره کرده است. به نظر ایشان دفاع بر هر کس که بر جان خود می‌ترسد مطلقاً واجب است. اما دفاع از مال یا آبروی خویش، یا جان و مال و آبروی دیگران، در صورتی واجب است که ظن غالب بر سلامت خود داشته باشد (نجفی، ۲۱، ۱۶).

فقه‌های شیعه دفاع از کیان اسلام و جلوگیری از تسلط بیگانگان را نیز به اجماع واجب دانسته و این نوع از دفاع را از اقسام دو گانه‌ی جهاد می‌دانند. صاحب جواهر موضوع جهاد دفاعی را دو چیز می‌داند: یکی اینکه مسلمانان مورد هجوم کفار قرار گیرند، و این هجوم اساس اسلام را تهدید کند. دیگر اینکه اراده‌ی استیلا بر بلاد مسلمانان را داشته باشند و این اسارت و آوارگی و اخذ اموال آنان را در پی داشته باشد. در چنین شرایطی، بر همه‌ی مسلمانان اعم از زن و مرد، سالم و بیمار، کور و لنگ و غیر اینها واجب است که به هر نحو ممکن و در هر شرایطی اقدام کنند و نیازی به اذن امام و دیگر شروط جهاد ابتدایی نمی‌باشد (همان، ۱۹-۱۸).

این نظر و دیدگاه امروزه در همه‌ی رساله‌های عملیه‌ی مراجع شیعه دیده می‌شود. به عنوان نمونه به چند مورد اشاره می‌شود: حضرت امام خمینی ^(ه) در جواب به این سوال که در چه صورت حرمت ماه‌های حرام، شکسته می‌شود؟ می‌فرمایند: در جنگ دفاعی هر موقع که دفاع واجب باشد باید بر آن اقدام کرد، اگر چه در ماه حرام باشد (استفتائات، ۱، ۵۱۵).

ایشان در پاسخ به این سؤال که وظیفه‌ی زنان در برابر جهاد حقّ علیه باطل چیست؟ می‌فرمایند: جهاد بر زن‌ها واجب نیست ولی گذشت (قبلاً گفته شده) که دفاع بر هر شخص در حدود توانایی و امکانات واجب است (همان، ۵۰۳).

در اجوبه الاستفتائات رهبر معظم انقلاب نیز آمده است: اگر مکلف طبق تشخیص خود احساس کند که کیان اسلام در خطر است باید برای دفاع از اسلام قیام کند، حتی اگر در معرض کشته شدن باشد (آیه الله خامنه‌ای، ۱، ۳۳۲).

صاحب جواهر در تحلیل فقهی خود در باب جهاد دفاعی، وضعیتی فرضی در نظر می‌گیرد که در شرایطی وجوب جهاد دفاعی، منع می‌شود و حتی می‌توان گفت حرام است. از نظر او، جهاد اگر از ضروریات نباشد، از قطعیات مذهب شیعه است. بلی گاهی وجوب آن منع می‌شود، بلکه گاهی حرمت آن گفته می‌شود. اگر کفار حکومت جائز و ظالم، بعضی از بلاد اسلامی یا همه‌ی سرزمین‌های اسلامی را در این زمان‌ها از حیث سلطه‌ی سیاسی، تهدید کنند و در امور داخلی آنها مداخله نمایند، اما مسلمانان را در اقامه‌ی شعائر اسلامی ابقا نموده و آزاد بگذارند، و به هیچ وجه به احکام مسلمین تعرض نکنند، در این صورت ضروری است که از وجوب جهاد منع شده و یا جهاد تحریم شود، زیرا ضرر و زیان به نفس و آسیب رساندن به جان بدون اذن شرعی جایز نمی‌باشد، بلکه ظاهراً چنین فرضی ذیل نواهی از قتال در دوران غیبت قرار دارد. زیرا در حقیقت اعانه و کمک به دولت باطل، بر ضد باطلی مثل خود آن است (مثل برخورد و رفتار سیاسی که مراجع و علمای و شیعیان عراق در شرایط مناقشه و درگیری بین رژیم بعث عراق به رهبری صدام و مهاجمان آمریکایی از خود نشان دادند و از هیچ کدام حمایت نکردند). اما اگر کفار، اسلام و نابودی شعائر آن و عدم ذکر محمد (ص) و شریعت او را هدف خود قرار دهند، در این صورت در وجوب جهاد اشکالی نخواهد بود، حتی اگر مستلزم همراهی با حاکمی جائز باشد، لکن باید به قصد دفع کفار از امحای اسلام و شریعت اسلامی باشد نه حمایت از سلطان جور (نجفی، ۲۱، ۴۷).

صاحب جواهر برای چنین جهاد دفاعی، ادعای هر دو نوع اجماع، اعم از منقول و محصل کرده است. به نظر او نصوص شیعه این نوع دفاع را از اقسام جهاد تلقی کرده و از حیث اهمّیت و نتایج، هم پایه‌ی جهاد ابتدایی دانسته اند (همان).

و: یکی دیگر از فقها در مورد لزوم دفاع در برابر مهاجم می‌گوید:

همان گونه که مجریان قانون در هر کشور و نظامی با متجاوزین به حقوق مردم به طور جدی برخورد نموده و از این امر جلوگیری می‌کنند، نیروی دفاعی و نظامی هر کشور نیز جلوی مهاجمین خارجی را می‌گیرند و باید بگیرند، و این امر کاری است منطقی و مطابق با عقل و فطرت، چنانکه گلبول‌های سفید در کشور بدن انسان جلوی میکروب‌های مهاجم را می‌گیرند و طبعاً هم می‌کشند و هم کشته می‌شوند. هر چند فقهای ما جهاد را به دو قسم ابتدایی و دفاعی تقسیم نموده‌اند، ولی با دقت در کتاب و سنت می‌توان گفت که برگشت همه‌ی جهادهای اسلامی به جهاد دفاعی است.

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «و مَالِكُمْ لَا تَقَاتِلُون فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَ النِّسَاءِ وَ الْوِلْدَانِ» (نساء، ۷۵) شما مردان و زنان و کودکان مستضعف را چه شده که جنگ نمی‌کنید در راه خدا. بالاخره دفاع در برابر دشمن، عین عدالت و دفاع از حقوق است (سایت دیدگاه).

ز: آیت . . . فاضل لنکرانی در مورد دفاع می‌گوید:

اگر انسان احتمال دهد یا بداند که دفاع از جان خود یا بستگان خود منجر به کشته شدن خودش خواهد شد، باز هم دفاع جایز، بلکه واجب است. ولی نسبت به مال اگر می‌داند که دفاع او از مال، منجر به کشته شدن خودش می‌شود، دفاع واجب نیست، بلکه احوط ترک است. «(جامع المسائل، ۲، ۴۸۱).

وقتی دفاع از جان با فرض احتمال یا علم به کشته شدن جایز یا واجب باشد، دفاع از اسلام و مسلمین به طریق اولی واجب است.

ح: در پایان این قسمت نظر امام خمینی^(ره) را در مورد وجوب دفاع می‌آوریم که بر خلاف سیره‌ی فقهای گذشته، مباحث مربوط به جهاد دفاعی را در کتاب فقهی «تحریرالوسیله» تحت عنوان «دفاع» بیان کرده‌اند.

ایشان می‌فرمایند: «لوغشی بلادَ المسلمین أو ثغورها عدو یحشی منه علی بیضة الاسلام و مجتمعهم یجب علیهم الدفاع بأیة وسیلة ممکنة من بذل الأموال والنفس لایشترط ذلک بحضور الامام علیه السلام و إذنه ولا إذن نائبه الخاصّ أو العام»

(تحریر الوسیله، ۱، ۴۸۵) اگر دشمن به شهرهای مسلمین یا مرزهای آن یورش ببرد به طوری که اساس اسلام و جامعه‌ی اسلامی به خطر افتد، دفاع بر مسلمانان واجب است با هر وسیله‌ای که ممکن باشد از قبیل: دادن مال و جان. و این دفاع مشروط به حضور امام علیه السلام و اجازه‌ی او و جانشین خاص یا عامش نمی‌باشد.

از مجموع نظراتی که بیان شد و دیگر آرای فقهای اسلام می‌توان این نتیجه را گرفت که در صورت تهاجم و تجاوز به مسلمانان و سرزمین آنها، اجماع و اتفاق علمای اسلام بر این است که دفاع امری مشروع و بر همه‌ی مسلمانان واجب می‌باشد و مشروط به شرطی هم نیست و صاحب جواهر به این مطلب اشاره کرده می‌گوید: ظاهر اقوال علما بر این است که دفاع از اقسام جهاد است و آیات و روایات مربوط به جهاد شامل دفاع نیز می‌شود اگر چه دفاع شرایط ویژه‌ی جهاد ابتدایی را ندارد (نجفی، پیشین).

با توجه به مباحثی که ارائه شده، وجوب دفاع یا جهاد دفاعی با ادله‌ی اربعه (کتاب، عقل، سنت، اجماع) ثابت است. بعد از تبیین مبانی و ادله‌ی مشروعیت جهاد دفاعی، اهداف جهاد دفاعی به طور اختصار توضیح داده می‌شود.

اهداف جهاد دفاعی

غرض اسلام از انجام این فریضه‌ی مهم، تحقق یک سری اهداف است که اهم آنها عبارت است از:

۱- حفظ اسلام

از اهداف مهم دفاع، حفظ موجودیت اسلام است. بدون انگیزه و توان دفاعی، حفظ اسلام عملاً ممکن نیست. همان طور که علی^(ع) می‌فرماید: «الْخَيْرُ كُلُّهُ فِي السَّيْفِ وَ مَا قَامَ هَذَا الدِّينَ إِلَّا بِالسَّيْفِ» (ابن ابی الحدید، ۳۰۸، ۲۰) همه‌ی خوبی‌ها در شمشیر است و این دین (اسلام) جز با شمشیر استوار نگردیده است. بدیهی است شمشیر نماد توان دفاعی جامعه‌ی اسلامی است. کفار و بیگانگان پیوسته در صدد محو هویت دینی و مکتبی مسلمانان هستند. قرآن در این رابطه می‌فرماید:

«وَلَا يَزَالُونَ يَقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا» (بقره، ۲۱۷) کافران با شما مسلمین پیوسته کارزار کنند تا آنکه اگر بتوانند شما را از دین خود برگردانند. بنابراین وظیفه‌ی مسلمانان دفاع از هویت دینی و مکتبی خود است. امام خمینی^(ه) در رابطه با این هدف می‌فرماید: «آن چیزی که برای ما ارزش دارد، اولاً اسلام است که در آن همه چیز است. . . ما برای اسلام قیام کردیم، همان طور که در صدر اسلام پیغمبر اکرم^(ص) برای اسلام قیام کرد.» (صحیفه نور، ۱۳، ۱۴۳).

دفاع از اسلام و مسلمین مرز جغرافیایی نمی‌شناسد. مرز جغرافیایی فرع بر مرز عقیده است و مسلمانان باید در همه‌ی نقاط جهان از موجودیت اسلام و منافع مسلمین دفاع کنند.

۲- دفاع از مسلمین

هدف دیگر جهاد دفاعی، دفع تجاوز و ستم از مسلمانان است، خواه متجاوز کافر باشد و خواه مسلمان. اگر متجاوز کافر بود، بر همه‌ی مسلمانان واجب است که برای دفاع از مظلوم، به دفع تجاوز قیام کنند. مثل دفاع از مسلمانان فلسطینی در مقابل رژیم اشغالگر قدس، و اگر متجاوز یک طایفه یا یک ملت مسلمان باشد، بر همه‌ی مسلمین لازم است ابتدا به اصلاح بین دو گروه مسلمان بپردازند و اگر اصلاح ممکن نشد، باید با گروهی جهاد کنند که تجاوز را آغاز کرده است. قرآن کریم در این رابطه می‌فرماید:

«وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغْتِ احِدِيهِمَا عَلَى الْآخِرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبَغَى حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ» (حجرات، ۹) اگر دو طایفه از اهل ایمان با هم به قتال و دشمنی برخیزند البته شما مؤمنان بین آنها صلح برقرار دارید و اگر یک قوم بر دیگری ظلم کرد، با آن طایفه‌ی ظالم قتال کنید تا به فرمان خدا باز آید و ترک ظلم کند. امام خمینی^(ه) از اشغال فلسطین به عنوان مصداق عینی تجلی وظیفه‌ی همگانی مسلمین یاد می‌کنند، و دفاع از مردم مظلوم فلسطین را وظیفه‌ی همه‌ی مسلمانان دانسته و می‌فرمایند:

در هنگامی که می‌بینید خون‌های برادران و خواهران بی‌گناه شما در سرزمین‌های مقدس فلسطین جاری است و هنگامی که مشاهده می‌کنید

سرزمین‌های ما به دست صهیونیست‌های تبهکار ویران گشته، در این شرایط هیچ راهی جز ادامه‌ی جهاد نمی‌ماند و بر همه‌ی مسلمانان واجب است که کمک‌های مادی و معنوی خود را در این جهاد مقدس صرف کنند (صحیفه نور، ۱، ۱۳۷).

۳- دفاع از مستضعفان

دفاع از مظلومان و مستضعفانی که دست یاری به سوی مسلمانان دراز کرده اند یکی از اهداف جهاد دفاعی است. چنانچه قرآن کریم می‌فرماید: «وَمَا لَكُمْ لَاتَتَّقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنَ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنَ لَدُنْكَ نَصِيرًا» (نساء، ۷۵) چرا در راه خدا جهاد نمی‌کنید؟ در صورتی که جمعی ناتوان از مرد و زن و کودک دائم می‌گویند بار خدایا! ما را از این شهری که مردمش ستم کارند بیرون آور و از جانب خود برای ما بیچارگان نگهدار و یآوری فرست تا از شر ستمکاران آسوده شویم.

در اقصی نقاط جهان اگر یک مظلومی بگوید: «یا للمسلمین» وظیفه‌ی مسلمانان است که او را یاری کنند. البته هدف از حمایت و دادخواهی مظلومان و مستضعفان دعوت آنها به قلمرو اسلام است، زیرا قلمرو اسلام، همه‌ی عالم و مخاطبین آن، همه‌ی انسان‌ها می‌باشند.

۴- دفاع تا رفع فتنه در جهان

هدف دیگر جهاد دفاعی، مقابله با فتنه انگیزان در عالم است. یعنی تا زمانی که کانون فساد و آشوب و فتنه انگیزی در جهان فعال است، دفاع در برابر آنها وظیفه‌ی هر انسان آزاده به ویژه مسلمانان است. قرآن کریم در این رابطه می‌فرماید: «وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ» (بقره، ۱۹۳) با کافران جهاد کنید تا فتنه و فساد از روی زمین بر طرف شود و دین مخصوص خدا گردد. اگر به رفع فتنه و آشوب در جهان اقدامی نشود، آتش آن دامنگیر همه‌ی انسان‌ها خواهد شد.

۵- دفاع از حق و عدالت

دین اسلام طبیعتی جهانی دارد و مخاطبین آن همه‌ی انسان‌ها هستند و دعوت عمومی به حق و عدالت می‌کند. بنابراین وظیفه‌ی مسلمانان جهان، دعوت به حق و عدالت و دفاع از حریم آن است.

علی^(ع) در این رابطه می‌فرماید: «فإنَّ جهادَ مَنْ صَدَفَ (صرف) عن الحقِّ رغبةً عنه وهباً فی نُعاسِ العمی والضَّلالِ اختیاراً له، فَریضةً علی العارفينَ... وِإنَّا قد هَمَمْنَا بِالمسیرِ الی هؤلَاءِ القومِ...» (مجلسی، ۳۲، ۳۹۹-۴۰۰) جهاد با کسی که از راه حق دوری گرفته و با اختیار خودش به سراشیبی نایبایی و گمراهی فرو افتاده، بر پیروان حق لازم است، و ما برای مبارزه با چنین قومی کمر همت بسته‌ایم... همان طور که ملاحظه می‌شود علی^(ع) جهاد را برای هدایت مردم از ضلالت و گمراهی به سوی حق و عدالت، کاری پسندیده می‌داند. لازمه‌ی این کار نیز، مقابله با ظلم و سرنگونی پرچم جهل و ضلالت است.

۶- دفاع از وحدت جهان اسلام

وحدت واقعی بین دولت‌ها و کشورهای اسلامی، ضامن بقای اسلام و عزت، شرف و استقلال مسلمانان بوده و ریشه‌ی همه‌ی نابسامانی‌ها و سوء استفاده‌ی قدرت‌های بیگانه در بلاد اسلامی، ناشی از اختلاف، تفرقه و عدم اتحاد مسلمین است. بنابراین بر مسلمانان جهان لازم است به این آیه‌ی قرآن «واعتصموا بحبلِ اللهِ جمیعاً و لا تفرقوا» (آل عمران، ۱۰۳) عمل کرده و برای حفظ شرف، استقلال، جان، مال و ناموس ملت‌های مسلمان به پا خاسته و در صف واحد، از عزت و شرف اسلام و مسلمین دفاع کنند و برای همیشه دست مستکبران و جنایتکاران را از بلاد اسلامی قطع نمایند.

امام خمینی^(ره) همواره خواهان تشکیل جبهه‌ی متحد اسلامی علیه دشمنان اسلام و کشورهای اسلامی بودند و اعتقاد داشتند که اگر دولت‌های اسلامی همدل و همدرد بودند، فلسطین مظلوم این گونه در چنگال اسرائیل غاصب گرفتار نبود، و اگر درد و رنج و آوارگی و ضجّه‌ی زنان و کودکان فلسطینی را با دل احساس می‌کردند، و بدین حدّ در

برابر جنایات اسرائیل بی تفاوت نبودند، تا کنون بارها اسرائیل را از صحنه‌ی گیتی محو و نابود کرده بودند.

این بود مواردی از اهداف کلی و مهمّ جهاد دفاعی، البته اهداف جزئی دیگر نیز وجود دارد که در این مقال نمی‌گنجد. در پایان مناسب است اشاره‌ای به اوصاف مدافعان اسلام داشته باشیم.

اوصاف مدافعان اسلام

مهمّ‌ترین اوصاف و ویژگی‌هایی که می‌توان برای مدافعان اسلام ذکر کرد عبارتند از:

۱- ایمان به خدا

مهم‌ترین عامل قدرت و تحرک یک مجاهد و مدافع اسلام، ایمان به خداوند متعال است. وقتی یک مدافع خود را به خداوند که منبع اصلی قدرت و حیات است، متصل می‌کند، دیگر از هیچ قدرتی جز او نمی‌ترسد. قرآن کریم در این رابطه می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا...» (فصلت، ۳۰) آنان که گفتند پروردگار ما خداوند یکتا است و بر این ایمان پایدار ماندند، فرشتگان رحمت بر آنها نازل گشته و می‌گویند نترسید و غمگین مباشید، و بشارت باد بر شما به آن بهشتی که به شما وعده داده شده است.

۲- بینش و آگاهی

ایمان همیشه باید با بینش و آگاهی همراه باشد. آگاهی به مصالح اسلام و مسلمین و درک موقعیت اجتماعی و سیاسی، انگیزه‌ی مدافعان را تقویت می‌کند. به طوری که برای رسیدن به هدف، تا پای مرگ و شهادت پیش می‌روند. علی^(ع) در این مورد می‌فرماید: «حَمَلُوا بَصَائِرَهُمْ عَلَى أَسْيَافِهِمْ» (نهج البلاغه، خطبه‌ی ۱۵۰) بینش‌های خود را بر شمشیرهایشان حمل می‌کردند.

۳- صبر و پایداری

صبر و استقامت در برابر سختی‌ها و تهدیدات دشمنان، اراده‌ی مدافعان را برای ادامه نبرد مصمم‌تر و قوی‌تر می‌کند. قرآن کریم می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا

واذكروا الله كثيراً لعلكم تفلحون» (انفال، ۴۵) ای کسانی که ایمان آورده‌اید، هرگاه با فوجی از دشمن مواجه شدید، پایداری کنید و خدا را پیوسته به یاد آرید که پیروزمند و فاتح گردید.

علی^(ع) در رابطه با پایداری مؤمن می‌فرماید: إِنَّ الْمُؤْمِنَ أَشَدُّ مِنْ زُبْرِ الْحَدِيدِ، إِنَّ الْحَدِيدَ إِذَا دَخَلَ النَّارَ لَانَ وَ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَوْ قُتِلَ وَنَشِرْتُمْ قَتْلَ لَمْ يَتَّغَيَّرْ قَلْبُهُ (مجلسی، ۷۰، ۱۷۸)، مؤمن از آهن آبدیده، محکم‌تر و مقاوم‌تر است. زیرا هنگامی که آهن داخل آتش قرار گیرد، نرم می‌گردد ولی مؤمن اگر کشته شود و زنده گردد و دو باره کشته شود، قلبش تغییر نمی‌کند، و از معتقدات و اهدافش دست برنمی‌دارد.

۴- اطاعت از رهبری

رهبری از مصادیق بارز «اولی الامر» است. اطاعت صادقانه از رهبری هم‌ردیف اطاعت از خدا و رسول الله^(ص) می‌باشد. قرآن می‌فرماید: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اطِيعُوا اللَّهَ وَ اطِيعُوا الرَّسُولَ وَ اُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ (نساء، ۵۹)، ای کسانی که گرویده‌اید! فرمان ببرید خدا را و فرمان ببرید فرستاده‌اش را و صاحبان امر را از میان خودتان. علی^(ع) در خصوص حقّ ولی امر بر امت می‌فرماید: «وَ أَمَّا حَقِّي عَلَيْكُمْ فَالْوَفَاءُ بِالْبَيْعَةِ، وَ النَّصِيحَةُ فِي الْمَشْهَدِ وَ الْمَغْيَبِ، وَ الْإِجَابَةُ حِينَ أَدْعُوكُمْ، وَ الطَّاعَةُ حِينَ أَمُرُّكُمْ (نهج البلاغه، خطبه ۳۴) و اما حقّ من بر شما این است که به بیعت با من وفادار باشید و در آشکار و نهان برایم خیرخواهی کنید. هر گاه شما را فراخواندم اجابت نمایید و فرمان دادم اطاعت کنید.

۵- اخلاص در امور

یعنی هر کاری را صرفاً برای رضای خدا انجام دادن و پاداش از او طلبیدن. امام سجاده^(ع) در ضمن دعای خود برای مجاهدان فی سبیل الله می‌فرماید: وَ أَعَزِلْ عَنْهُ الرِّيَاءَ، وَ خَلِّصْهُ مِنَ السُّمْعَةِ، وَ اجْعَلْ فِكْرَهُ وَ ذِكْرَهُ وَ طَعْنَهُ وَ إِقَامَتَهُ فَيْكَ وَ لَكَ (صحیفه سجادیه، دعای ۲۷)، ریا و خودنمائی را (در کردار) از او برکنار کن، و او را از انجام کاری، برای این که مردم بشنوند رهاکن، و اندیشه و یاد و سفر کردن و مانند آن را در راه پسندیده‌ی خود و برای (به دست آوردن رضا و خوشنودی) خویش قرار ده.

۶- شهادت طلبی

از دیگر اوصاف و ویژگی‌های مدافعان اسلام، دارا بودن روحیه‌ی شهادت طلبی است. قرآن کریم روحیه‌ی شهادت طلبی را هنر مردانی می‌داند که زندگی آخرت و رضایت و خوشنودی خداوند را بر زندگی محدود و ناپایدار دنیا ترجیح می‌دهند. *فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا* (نساء، ۷۴)، آنها که زندگی دنیا را به آخرت فروخته‌اند، باید در راه خدا پیکار کنند، و آن کسی که در راه خدا پیکار کند و کشته شود یا پیروز گردد، پاداش بزرگی به او خواهیم داد. علاوه بر اوصاف مذکور، اوصاف دیگری نیز می‌توان برشمرد، ولی برای پرهیز از اطاله‌ی کلام از ذکر آنها خودداری می‌شود.

نتیجه

دفاع و کسب آمادگی دفاعی یک مسأله‌ی عقلی، فطری و طبیعی است. اسلام که دینی فطری است، احکام و دستوراتی را در رابطه با دفاع و کسب آمادگی دفاعی بیان کرده است. دفاع از دیدگاه اسلام بر دو نوع است: یک نوع آن، دفاع شخصی از جان خود است و نوع دیگر، دفاع جمعی است که دفاع از کیان اسلام و بلاد اسلامی است و در فقه به آن جهاد دفاعی می‌گویند. مسلمانان چه به صورت فردی و چه جمعی، مثل دیگر جوامع این حق را دارند که در صورت تهاجم دشمن، از دین، ناموس و موجودیت خویش در هر شرایطی دفاع کنند، و اعتراض به چنین حقی از سوی هر کس که باشد ناپسند و غیر معقول است.

اگر مسلمانان از دین، ناموس و کیان خویش دفاع نکنند، دشمنان اسلام با انهدام شعائر اسلام و پایگاه‌های مذهبی و نابود کردن حق طلبان، بر جوامع اسلامی مسلط می‌شوند، و چون طبیعتی مفسد و تبهکار دارند، بلاد اسلامی را به فساد و تباهی می‌کشند. پس بر همه‌ی مسلمانان واجب است با مال و جان خویش از اسلام و مسلمین دفاع کنند. علاوه بر عقل و فطرت، آیات و روایات زیادی وجود دارد که بر وجوب دفاع و

کسب آمادگی دفاعی دلالت می‌کند. اکثر فقهای اسلام معتقدند که دفاع، از اقسام جهاد است و آیات و روایات جهاد ابتدایی شامل دفاع نیز می‌شود. حتی بعضی از فقها می‌گویند جهاد ابتدایی هم در واقع یک نوع جهاد دفاعی است.

فقهای امامیه اتفاق نظر دارند که اگر مسلمین و سرزمین آنها مورد تجاوز و تهاجم دشمن قرار گرفت، دفاع بر همه‌ی مسلمانان واجب است و این دفاع مشروط به حضور امام^(ع) و اجازه‌ی او و جانشین خاص یا عامش نمی‌باشد.

غرض اسلام از انجام فریضه‌ی دفاع، حفظ اسلام و مسلمین، رفع فتنه و آشوب در جهان، حاکم شدن حق و عدالت و عدم سلطه‌ی کفار بر مسلمین و بلاد اسلامی است.

کتاب‌شناسی

- قرآن کریم

- امام خمینی^(ره)، روح الله، استفتائات، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۶ ه. ش

- ..... ، تحریر الوسیله، جزء اول، مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان.

- ..... ، صحیفه نور، مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۶۱ ه. ش.

- ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۳۷۸ ق.

- جبعی عاملی، زین الدین، الروضة البهية فی شرح اللمعة الدمشقية، بیروت: دارالعالم الاسلامی، بی تا.

- حرّ عاملی، محمد، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، بیروت: دار احیاء التراث.

- حلّی، نجم الدین جعفر، المختصر النافع، مؤسسة البعثة، ۱۴۱۳ ه. ق.

- حلّی، جمال الدین حسن، تذکرة الفقهاء، مكتبة الرضوية لاحیاء الآثار الجعفرية.

- خامنه ای، سیدعلی، أجوبة الاستفتائات، کویت: دارالبناء، ۱۴۱۵ هـ . ق.
- طباطبائی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ سوم، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۳۹۳ هـ . ق.
- طوسی، ابوجعفر محمد، المبسوط فی فقه الامامیه، جزء ۲، المكتبة المرتضوية.
- فاضل لنکرانی، محمد، جامع المسائل، باب دفاع، قم: مطبوعات امیر.
- کلینی، ابوجعفر محمد، فروع کافی، چاپ سوم، بیروت: دارالتعارف، ۱۴۰۱ هـ . ق.
- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، مطبعة وزارة الارشاد الاسلامی، ۱۳۶۵ هـ . ش.
- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
- ..... ، پیام قرآن، چاپ دوم، مدرسة الامام علی بن ابیطالب^(ع)، ۱۳۷۵ هـ . ش.
- مروارید، علی اصغر، سلسله الینابیع الفقهیة، بیروت: الدارالاسلامیه، ۱۴۱۰ هـ . ق.
- نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، چاپ هفتم، بیروت: داراحیاء التراث العربی.
- _ دشتی، محمد، ترجمه ی نهج البلاغه، موسسه فرهنگي انتشارات زهد، ۱۳۷۹ هـ . ش.
- [HTTP://WWW.Montazeri.Ws/farsi/Didgah/html](http://WWW.Montazeri.Ws/farsi/Didgah/html).